

kunnen worden gebruikt op brood met een klein beetje worcestersaus..." Ook de andere genoemde groepen, verderop in het boekje worden met een stukje tekst geïntroduceerd.

Het doel van de auteur is nobel, hij probeert op een onpretentieuze wijze de mens weer dichter bij de natuur te brengen. Door het handzame formaat geef ik dit deeltje zeker een kans. Maar ondanks dat de auteur in de inleiding er op wijst, dat het zeker niet zijn bedoeling is om bij te dragen aan de uitroeiing van wilde planten, vraag ik me wel af in hoeverre het plukken van bepaalde soorten in dit werkje niet de plukkers in aanvaring brengt met de in ons land geldende regels van de Flora- en Faunawet.

Roel Steverink

OPGEWARMD NEDERLAND

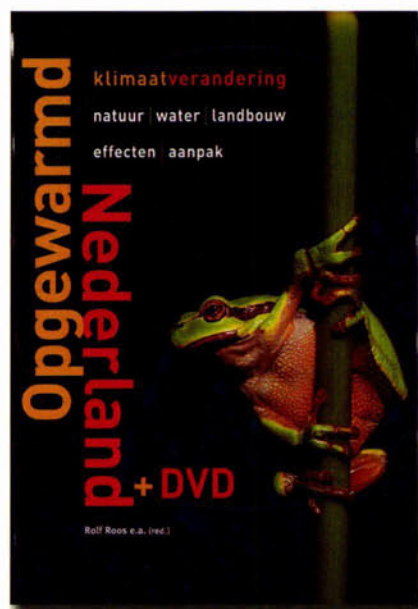
ROOS, R. & S. WOUTENBERG (RED.), 2004. Stichting NatuurMedia, Uitgeverij Jan van Arkel en Stichting Natuur en Milieu, Amsterdam / Utrecht. ISBN: 90 808158 2 9. 224 pagina's. Bestellingen: Uitgeverij Jan van Arkel, A. Numankade 17, 3572 KP Utrecht, telefoon: 030-2731849, fax: 030-2733614, email: i-books@antenna.nl. Het boek is ook verkrijgbaar via de boekhandel. Prijs: € 34,95.

Feit is dat het klimaat verandert. En uiteraard heeft dat zijn repercussies op de flora en de fauna. Inmiddels zijn er diverse publicaties verschenen waarin het effect van het opwarmen van de aarde op tal van soorten wordt beschreven. Nog niet eerder evenwel verscheen er in Nederland een boek waarin een overzicht wordt gepresenteerd van de te verwachten en reeds geconstateerde invloed van de klimaatsveran-

dering op diverse plant- en diergroepen en daarvan afgeleid op ecosystemen.

In enkele inleidende bijdragen worden de tot nu toe geconstateerde veranderingen in mondiaal perspectief geplaatst. Het is immers niet alleen in Nederland waar veranderingen worden geconstateerd, maar er is sprake van een wereldwijd effect dat vooral toegeschreven moet worden aan een door de mens versterkt broeikaseffect. In Nederland zijn het vooral de warmere lentes die invloed hebben op voedselrelaties en voortplanting en die soms voor individuele soorten ingrijpende gevolgen kunnen hebben.

De volgende hoofdstukken zijn gewijd aan de diverse soortgroepen. Een groot aantal specialisten (vooral gerekruteerd uit de PGO's) geven hun visie op de verandering van het klimaat in relatie tot libellen, vlinders, amfibieën en reptielen, vogels enzovoort. Door het aangetrokken vakmanschap ontstaat een actueel en verantwoord beeld van de veranderende flora en fauna. Duidelijk wordt ook dat soortgroepen, vooral met betrekking tot hun mobiliteit en voortplantingsstrategie, geheel verschillend op de klimaatsverandering reageren. Toch is de niet verrassende conclusie dat het vooral de zeldzamere soorten zijn die als eerste dreigen te verdwijnen. In een volgend deel wordt dieper ingegaan op de veranderingen die plaats zullen vinden in ecosystemen, waarbij ook de relatie met de landbouw, de waterhuishouding en de ruimtelijke ordening uitgebreid aan de orde komt. Daarmee wordt ook de brug geslagen naar het beleid dat meer dan ooit aandacht zal moeten hebben voor alle bedreigingen die de Nederlandse samenleving te wachten staan. Het klimaatbeleid zal mondiaal snel moeten worden opgepakt en waarschijnlijk lang moeten worden volgehouden om het naderend ontij te keren. Dat Nederland, ondanks de

beschreven globalisering van de natuur, hierbij nog een specifiek belang heeft wordt iedereen die dit boek leest al heel snel duidelijk gemaakt. Samenvattend kan ik niet anders zeggen dat het een zeer lezenswaardig boek is dat ik iedereen die hart heeft voor natuur en milieu kan aanbevelen. De bijgeleverde DVD heeft in dit verband een bijzondere meerwaarde, zeker voor het onderwijs, maar zal bij veel kopers ten onrechte in de omslag blijven zitten. Daar kan ook de zeer interessante bijdrage over het landbouwbedrijf van Frits van Beusekom in de Brenne (Fr) niets aan veranderen.

Ton Lenders

RECENT VERSCHENEN

SPARRIUS, L.B., A. APTROOT & C.M. VAN HERK, 2004. Landelijk Meetnet Korstmossen. Inhoudelijke rapportage 2003. 26 pp. BLWG-rapport nr. 3. Bryologische en Lichenologische Werkgroep KNNV (BLWG), Utrecht. ISSN 1571-5108. De rapporten van het BLWG worden verspreid onder belangstellenden en deelnemers aan de excursies, maar kunnen ook worden opgehaald van de internetpagina www.blwg.nl.

Bij het Landelijk Meetnet Korstmossen worden sinds 1999 zeldzame soorten van de Rode lijst gemonitord. Dit derde rapport gaat voor een belangrijk deel in op de monitoring van bedreigde korstmossen op kalkrotsen. De kalkrotsen van Zuid-Limburg vormen een voor Nederland zeer bijzonder leef-

gebied voor lichinen. Sommige Rode lijstsoorten zijn zelfs beperkt tot dit biotoop. Eén van de meest spectaculaire soorten *Psora decipiens*, is helaas uit Nederland verdwenen, maar andere soorten doen het nog uitstekend. Bij de herinrichting van kalkgroeven zou meer rekening gehouden kunnen worden met deze groep van soorten. Mergelwinning betekende een verlies aan biotoop voor korstmossen, maar kan, door een goede herinrichting, ook leiden tot veel nieuwe groeiplaatsen. Tijdens het onderzoek aan de kalkrotsen, zijn onderzoekslocaties bekeken op de Sint-Pietersberg en de Bemelerberg. Hier komen de meest zeldzame soorten voor, waaronder de enige groeiplaats van *Fulgensia fulgens* in Nederland. Het rapport bespreekt kort de gebruikte methode en gaat in op de resultaten van het veldonderzoek in de periode juli 2003 tot en met juni 2004. Naast het onderzoek van de kalkrotsen, worden de soorten gevonden in een rotstuin in Utrecht en enkele stuifzanden besproken.

SILVERTANT, J. & J. DIEDEREN, 2005. Verborgenen geschiedenis. De Sint Pietersberg. Documentaire op DVD. Circa 60 minuten. ISBN 90-805212-4-8. Deze documentaire kan via e-mail jacquo@tele2.nl besteld worden. De prijs bedraagt € 15,-.

Deze DVD bevat een historische beschrijving van de gangenstelsels in de Sint-Pietersberg. Aan de hand van een vijftal thema's wordt een beeld geschetst van de ontstaansgeschiedenis van de onderaardse mergelgroeven tussen de brug van

Ternaaien en Fort Sint Pieter. Er is gekozen voor een mijnbouwhistorische benadering. De volgende vijf thema's worden besproken. De groeve als middeleeuwse industrie. Concessiescheidingen en ontginningsclaims. Het wezen van de middeleeuwse blokkeerder. De

Zonneberg als voorbeeld van een zestiende eeuwse groeve. Het openen van een ontginning in de middeleeuwen. De documentaire is gefilmd op locatie in respectievelijk de groeven in de helling bij de brug van Ternaaien, Ternaaien-Boven, Ternaaien-Beneden, de Verloren Vallei, Caestert en de Zonneberg.

DUINHOVEN, G. VAN, 2004. 15 jaar Natuurherstel in Nederland. Overlevingsplan Bos en Natuur. 32 pp. Expertisecentrum, Ministerie van Landbouw, Voedselkwaliteit en Natuur, Ede. Prijs € 5,-. Bestellingen alleen schriftelijk per fax (0318-822550) of e-mail (balie@minlnv.nl) onder vermelding van bestelcode: 342-OBN. Een adreslijst en organisatiestructuur van OBN is eveneens voor € 5,- en op dezelfde wijze bestelbaar, onder bestelcode 2004/337-O.

Het boekje biedt een overzicht van de resultaten van het Overlevingsplan Bos en Natuur, dat vijftien jaar geleden werd gelanceerd. Destijds bestond de vrees dat zeldzame soorten zouden verdwijnen, doordat het natuur- en milieubeleid onvoldoende snel tot resultaten zou leiden. Daarom werden

extra maatregelen opgestart om de natuur te laten overleven, zolang de milieukwaliteit nog niet optimaal was. Na 15 jaar tijd zijn veel resultaten geboekt en blijkt de milieukwaliteit aanzienlijk verbeterd. Ook blijken maatregelen vaak voor langere tijd resultaten op te leveren. Na een visie over de toekomst van het OBN, worden per ecosysteem de resultaten kort besproken. Voor hoogvenen blijkt vooral geëxperimenteerd in het laboratorium. Deze kennis kan snel worden toegepast in het veld. Bossen blijken weliswaar niet zo massaal te sterven als werd gedacht, maar herstelmaatregelen blijken toch niet altijd even succesvol. Heidesystemen blijven na de genomen maatregelen, langer goed dat verwacht. Hoewel het OBN zich in de beginjaren vooral richtte op de vegetatie, bestaat er nu een deskundigenteam voor de fauna. Als laatste wordt ingegaan op de geschiedenis van het OBN en de rol van de deskundigenteams.

DUINEN, G.-J., VAN, R. BOBBINK, C. VAN DAM, H. ESSELINK, R. HENDRIKS, M. KLEIN, A. KOIJMAN, J. ROELOFS & H. SIEBEL (RED.), 2004. Duurzaam natuurherstel voor behoud en biodiversiteit. 15 jaar herstelmaatregelen in het kader van het Overlevingsplan Bos en Natuur. 240 pp. ISBN 90 75789 14 9. Expertisecentrum, Ministerie van Landbouw, Voedselkwaliteit en Natuur, Ede. Deze uitgave kan schriftelijk of telefonisch (tel. 0318-822500; e-mail balie@minlnv.nl) besteld worden bij het Expertisecentrum LNV onder vermelding van code 2004/305. De kosten per exemplaar bedragen € 5,- voor administratie en verzendkosten.

(OBN). Hierbij is samenwerking tot stand gekomen tussen deskundigen en terreinbeheerders bij de ontwikkeling en uitvoering van de regeling 'Effectgerichte maatregelen tegen verzuring, vermeting en verdroging (EGM)'. Op 23 november 2001 vond een derde landelijk OBN-symposium plaats. De lezingen die werden gehouden, zijn door de sprekers uitgewerkt en in dit boek gebundeld. Waar mogelijk is nieuw vergaarde kennis verwerkt. De artikelen behandelen de betekenis van het OBN voor het natuurherstel in Nederland. In het bijzonder wordt ingegaan op wat het onderzoek van herstelbeheer in de verschillende ecosystemen heeft bereikt. De ecosystemen droge voedselarme bossen, heide, hoogveen en laagveen en droge en natte duinen worden hierbij hoofdstukgewijs behandeld. In het laatste hoofdstuk wordt er ingegaan over hoe de fauna op effectgerichte maatregelen reageert. Positief is dat doordat de atmosferische depositie is verminderd, de duurzaamheid van effectgerichte maatregelen groter is geworden. Desondanks zullen in 2010 de milieudoelstellingen niet gerealiseerd zijn.

KUIJK, F.V.C. VAN & A.G.M. VOETS (RED.), 2004. Nederlandse Wetlands. Vogel- en natuurbescherming 2001-2003. 201 pp. Vogelbescherming, Zeist. Verkrijgbaar via de winkel van Vogelbescherming Nederland (tel. 070-6937700). Het rapport is daar af te halen voor € 5,- (of wordt toegestuurd voor €10,-, inclusief verzend- en facturatiekosten).

Dit rapport bevat het landelijk overzicht van de toestand van de 79 Nederlandse wetlands, waar-

onder in Limburg de Mariapool, de Groote peol en de Maasplassen. Wetlands zijn gebieden die van internationale betekenis zijn voor de bescherming van vogels. In enkele inleidende hoofdstukken wordt ingegaan op de betekenis van wetlands, de bedreigingen en de inspanningen ten behoud en herstel. Ook wordt ingegaan op de relatie met de EU-Habitatrichtlijn, de EU-Vogelrichtlijn en het Beschermingsplan Moerasvogels en worden de algemene ontwikkelingen van de vogelstand beschreven. Hieruit blijkt onder andere een negatieve trend voor gevoelige soorten, zoals Kemphaan en Velduil. Verreweg het grootste deel van het rapport behandelt de positieve en negatieve ontwikkelingen per gebied. In de Maasplassen blijkt

Al 15 jaar zijn in Nederland de uitvoering van natuurherstelmaatregelen en de ontwikkeling van de benodigde kennis hierover nauw aan elkaar verbonden. Sinds 1995 gebeurt dit onder de noemer Overlevingsplan Bos en Natuur

vooruitgang geboekt. Maar onder meer de toenemende recreatiedruk blijft hier, net zoals in de Mariapool, een bron van zorg. In beide peolgebieden blijkt een goed waterbeheer van cruciaal belang. Positieve ontwikkelingen zijn onder meer de eerste broedgevallen van de Aalscholver in de Mariapool en de toename van Geoorde fuut en Dodaars in de Groote peol. In enkele bijlagen wordt een overzicht gegeven van de aangetroffen vogelsoorten per gebied.

BUSKENS, R. & M. VAN MULLEKOM, 2004. Handboek streefbeeld voor stadswateren in Limburg. 65 pp. Waterschap Roer en Overmaas, Sittard & Waterschap Peel en Maasvallei, Blerick. Het handboek is voor iedereen beschikbaar op internetpagina www.overmaas.nl, klik op: downloads - gemeentelijk waterbeheer. In dit handboek wordt een typologie gegeven van wateren binnen de bebouwde kom en de bijbehorende oeverzone, uitgezonderd vijvers in tuinen en

wateren in glastuinbouwgebieden. Hierbij worden 13 watertypen en 10 oevertypen onderscheiden. Het handboek biedt hulp aan waterbeheerders bij het ontwikkelen van gezonde en soortenrijke stadswateren, die bijdragen aan een aantrekkelijke woonomgeving. In de inleidende hoofdstukken van het handboek wordt ingegaan op de indeling van de stadswateren, de oevermodellen en de samenhang tussen beiden. Verder worden aandachtspunten gegeven die bij het gebruik van de streefbeeld van belang zijn. Vervolgens worden de 13 watertypen besproken die in de stedelijke omgeving zijn aan te treffen. Denk hierbij aan permanente bergingsvijvers, gracht en afvoerkanaal. Van elke type wordt onder meer een beschrijving gegeven, onder andere van de biotiek en abiotiek, en wordt ingegaan op de inrichtingsmogelijkheden en het beheer. Vervolgens worden de 10 oevermodellen beschreven die de overgangzone van water naar land kunnen vormen bij de watertypen. Ook hiervan wordt voor elke oevermodel een beschrijving gegeven en wordt ingegaan op het beheer. In het laatste hoofdstuk komen nog enkele aandachtspunten aan bod, zoals veiligheid, exotenbeheer en muggenoverlast.

Wie zijn rapport, boek, etc. opgenomen wil zien in deze rubriek, kan een literatuurverwijzing met een korte inhoudsbeschrijving en bestelwijze opsturen naar de redactie o.v.v. 'recent verschenen'. De publicaties moeten betrekking hebben op voor Limburg relevante onderwerpen. De meeste in deze rubriek besproken rapporten kunnen worden ingezien op het bureau van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Graag even van te voren bellen of iemand aanwezig is (tel. 0475 -386470).

Guido Verschoor